

آموزش اینترنتی زبان انگلیسی در دانشگاه‌های ایران: دیدگاه‌ها و نگرش اساتید

نعمت الله شوموسی* / احمد معین زاده**

ابراز نمودند. نهایتاً اینکه برای برگزاری هرچه موفق‌تر این دوره‌ها دیدگاه‌ها و نظرات ارزشمند اساتید و مربیان دانشگاه‌ها می‌تواند بسیار روشنگر باشد.

کلیدواژه: آموزش اینترنتی، زبان انگلیسی به عنوان زبان خارجی، فناوری اطلاعات، یادگیری با رسانه‌های الکترونیک.

مقدمه

آموزش‌های الکترونیک و به ویژه آموزش اینترنتی در سال‌های اخیر بسیار مورد توجه بوده و بحث‌های زیادی در این خصوص تحت عنوان «انقلاب در یادگیری الکترونیک» صورت گرفته است. دانشگاه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های خصوصی بسیاری به ارائه

چکیده: فناوری اطلاعات در کشورهای در حال توسعه مبحث بکری به‌شمار می‌آید و درخصوص جایگزین کردن آن به جای آموزش سنتی و یا تکمیل آموزش سنتی با آموزش مجازی و، همچنین، تأسیس دانشگاه‌های مجازی، به ویژه در آموزش زبان‌های خارجی، بحث‌هایی صورت می‌گیرد. اما یکی از انتقادات همه‌گیر نسبت به این برنامه‌ها آن است که طراحی آنها مبتنی بر دانش عالمانه نیست بلکه به صورت دستگاه‌های تولید مدرک عمل می‌کنند. در این مطالعه، پرسشنامه‌ای حاوی ۲۵ سؤال در ارتباط با مسائل آموزش زبان به اساتید زبان انگلیسی دانشگاه‌های ایران ارسال شد. تصور بر این بود که این اساتید با تجربه کافی در زمینه آموزش زبان انگلیسی و آشنایی با منابع اینترنتی در تعیین مبانی آموزش اینترنتی زبان انگلیسی می‌توانند نظرات مفیدی داشته باشند. پاسخ‌ها حاکی از نگرانی درخصوص کیفیت برنامه‌ها بود تا بتوان با کمترین میزان اتلاف هزینه، انرژی و وقت به موفقیت دست یافت. اما همه پاسخ‌دهندگان با سنین و درجات علمی مختلف نیاز به اجرای چنین برنامه‌هایی را

* عضو هیئت علمی دانشکده علوم پزشکی سبزوار.

** عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان، گروه زبان شناسی.

مزایای گول‌زننده آموزش اینترنتی بسیار زیاد است که از آن جمله می‌توان به حذف برخی واسطه‌ها و موانع، دموکراسی آموزشی و آموزش بدون اصطکاک اشاره نمود. اما به اعتقاد کامپوس و همکاران (۱۹۹۹) اولین و اساسی‌ترین انتقادهای به نگرانی اساتید دانشگاه‌ها مربوط می‌شود. به اعتقاد آنان قبل از هر اقدامی، اخذ نظرات کارشناسی اساتید در رشته‌های مختلف لازم است و نقش فعال آنان در آموزش نباید نادیده گرفته شود. اما در آموزش‌های اینترنتی، دانش به دانشجویان منتقل می‌شود بی‌آنکه انتقال تخصصی مطالب توسط اساتید صورت گیرد و این نوع حذف «معلم»، تحت عنوان حذف واسطه‌ها معروف شده است که گاهی با مشکلات خاصی همراه است. نوبل (۱۹۹۸) بیان می‌دارد که چگونه در «کارخانه‌های تولید مدرک» از اساتید خواسته می‌شود که تحقیقات و مطالب آموزشی خود را بر روی شبکه اینترنت قرار داده و حق مالکیت آن را به دانشگاه تابعه واگذار نمایند؛ با امتناع اساتید در دانشگاه یورک در کانادا (به نقل از نوبل ۱۹۹۸) زمینه اعتصاب پیش آمد و، نهایتاً، برندگان این کشمکش کسی جز اساتید نبودند. به عبارت دیگر، استقلال معلمی حتی در آموزش‌های اینترنتی باید لحاظ گردد.

در حال حاضر، از این نوع آموزش‌ها در ایران آمار درستی گزارش نشده است اما تلاش‌های پراکنده‌ای در دانشگاه‌های مختلف در حال انجام است. مثلاً اکثر دانشگاه‌های بزرگ، واحدهای مجازی تأسیس نموده و دوره‌هایی را ارائه کرده‌اند. مثلاً سایت رسمی دانشگاه اصفهان (۲۰۰۶) برای معرفی دانشگاه مجازی خود در صفحه اول این گونه می‌نویسد:

دروس اینترنتی، دوره‌های مجازی و... توجه داشته و از آنها استقبال نموده و تعداد این نوع ابداعات به ویژه در سال‌های اخیر رو به افزایش بوده است. برنال (۲۰۰۱) طی گزارشی می‌نویسد: در سال ۱۹۹۹م، یک سوم کالج‌های آمریکا دروس تأییدشده اینترنتی ارائه می‌کردند و حدود یک میلیون نفر دروس خود را به صورت اینترنتی گذرانده‌اند. این در حالی است که ۱۳ میلیون دانشجو در کلاس‌های سنتی دانشگاه‌ها شرکت داشته‌اند.

در آمریکا با ظهور دانشگاه بین‌المللی جونز^۱، اولین دانشگاه مجازی کاملاً تأییدشده در جهان پای به عرصه وجود نهاد. این دانشگاه توسط سازمان تأییدکننده منطقه‌ای آمریکا، در ماه مارس سال ۱۹۹۹، مورد تأیید قرار گرفت و تنها دانشگاهی است که اتحادیه جهانی آموزش‌های فراملیتی آن را تأیید نموده است. طبق آنچه در سایت رسمی این دانشگاه آمده، اساتید پاره‌وقت سرتاسر ایالات متحده در تدریس دروس این دانشگاه شرکت داشته‌اند. دروس دانشگاه که همه به رشته بازرگانی مربوطند به صورت واحدی ارائه می‌شوند. حضور دانشجویان الزامی نیست و هیچ پژوهشی صورت نمی‌گیرد. منتقدان معتقدند که این دانشگاه به‌رغم داشتن عنوان «دانشگاه»، شایسته این عنوان نیست چراکه فقط دستگاه تولید مدرک است؛ برنامه‌های بی‌سروتهی ارائه می‌کند که خوشایند عده خاصی است. به عبارت دیگر، به این نوع آموزش فقط نوعی اعتبار و وجهه عمومی ایجاد می‌کند. برنال (۲۰۰۱) تلاش‌های انجمن اساتید آمریکا را در راستای پیشگیری از توسعه چنین دانشگاه‌هایی بیان داشته و به حقوق و مسئولیت‌های آنان اشاره می‌کند و معتقد است مسئولیت نهایی ارائه مطالب آموزشی بر عهده اساتید است و هیچ ماشینی نمی‌تواند جایگزین معلم شود.

1. Jones International University

به دلیل نداشتن تناسب و سنخیت حذف گردید. نهایتاً پرسشنامه‌ای با ۲۵ سؤال (ضمیمه ۱) براساس آلفای کرونباخ تأیید شد و با توضیحات کامل و پاکت تمبر-خورده جهت عودت پاسخنامه‌های کامل شده، به آدرس ۲۰۰ نفر از اساتید زبان ارسال گردید. پس از عودت پاسخنامه‌ها که به صورت پنج ستونی لیکرت طراحی شده بود، داده‌ها در نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شد. شایان ذکر است که تعداد ۱۰۵ پاسخنامه با توضیحات کامل-کننده، نظرات و بعضاً انتقادات شدید به پژوهشگر عودت داده شد. در این پرسشنامه‌ها، مدرک تحصیلی و سن اساتید زبان نیز خواسته شده بود. طبق نظر کارشناس آمار، حداقل تعداد جواب عودت داده شده از ۹۷ نفر کمتر نبوده ($\alpha=0.05$, $d=0.1$)، در نهایت، با رعایت این اصل، تعداد ۹۹ پرسشنامه مورد آنالیز آماری قرار گرفت.

تحلیل یافته‌ها

یافته‌ها نشان داد که میانگین سن پاسخ‌دهندگان به سؤالات ۱۰/۹ \pm ۴۳/۹ و دامنه سنی آنها ۲۵ تا ۶۹ سال بود. ۴۷/۹ درصد دارای مدرک کارشناسی ارشد و مابقی مدرک دکتری داشتند.

قریب به ۸۳ درصد طرح این برنامه‌ها را با توجه به رشد علم ضروری تشخیص داده بودند اما ۶۶/۷ درصد بیان داشتند که موفقیت چنین برنامه‌هایی را نمی‌توان پیش‌بینی کرد مگر آنکه عملاً به مرحله اجرا درآیند. درخصوص کاربرد آموزش الکترونیک در تدریس رشته-های زبان و ادبیات انگلیسی، مترجمی، دبیری، انگلیسی با اهداف ویژه (ESP) و دوره‌های کوتاه‌مدت، بیشترین درصد موافق (۶۳ درصد) به رشته دبیری و کمترین میزان (۱۷ درصد) به دوره‌های کوتاه‌مدت مربوط می‌شود.

۸۶/۶ درصد در مورد روش تدریس و ۴۹/۴ درصد در مورد تهیه و تدوین مطالب درسی متعقدند که این دو مقوله باید متفاوت از آموزش سنتی باشد. همچنین، ۶۰/۴ درصد معتقدند که آموزش الکترونیک نمی‌تواند نقش معلم زبان را کم‌رنگ‌تر کند؛ اما تقریباً همگی مردد بودند

«دانشگاه مجازی دانشگاه اصفهان با لطف و عنایت الهی اولین گام‌های خود را در جهت راه‌اندازی یک دانشگاه اینترنتی پشت سر می‌گذارد تا از این طریق تمام کسانی را که به گذراندن دروس و رشته‌های دانشگاهی علاقه‌مند بوده اما به دلیل مقتضیات سنی، تحصیلاتی و شرایط کاری نمی‌توانند در دانشگاه‌های حقیقی حضور داشته باشند تحت پوشش قرار دهد و دروس دانشگاهی را توسط اساتید دانشگاه از طریق اینترنت به این عزیزان ارائه نماید و به آرمان آموزش همگانی، همیشه و همه جا، به کمک تمام اساتید دانشگاه تحقق بخشد». شایان ذکر است که در بین رشته‌های دانشگاهی، رشته‌های دبیری، ترجمه و ادبیات انگلیسی از رشته‌های پرطرفدار هستند و در کشور در حال توسعه‌ای مانند ایران تسلط به این زبان نوعاً به معنای تضمین اشتغال و ارتقاء است. از طرفی در برخی دانشگاه‌های دنیا مدارک اینترنتی این رشته و رشته-های مشابه ارائه و با استقبال روبه‌رو شده است؛ اما ارزش علمی و کاربردی این نوع مدارک هنوز مورد تردید است. آنچه در این مقاله بیان شده است، حاصل بررسی نظرات اساتید زبان انگلیسی دانشگاه‌های دولتی ایران درخصوص امکان برگزاری اینترنتی رشته زبان انگلیسی در ایران شد و منعکس‌کننده نگرش عام آنها به ابعاد مختلف این موضوع است.

روش پژوهش

در این مطالعه مقطعی که برای اولین بار در ایران (در سال ۱۳۸۳) انجام شد، از کلیه استادان زبان دانشگاه‌های دولتی ایران (دانشگاه‌های وزارت بهداشت و وزارت علوم) خواسته شد تا نظرات خود را پیرامون امکان ایجاد دوره‌های الکترونیکی زبان انگلیسی ابراز دارند. هدف، اخذ نظرات کارشناسی آنان درخصوص امکان ایجاد چنین برنامه‌هایی با تأکید بر جنبه‌های آموزشی، اقتصادی، اجرایی و نقش معلم و مطالب در آموزش بود. بدین منظور، براساس مطالعات اولیه، پرسشنامه‌ای مشتمل بر حدود ۴۰ سؤال طراحی شد و پس از نظرسنجی اولیه تعدادی از سؤالات

جستن از آموزش اینترنتی نمی‌تواند با الگوبرداری از مطالب و روش‌های آموزش سنتی به موفقیت برسد. لازمه این امر مشخص شدن اهداف و استراتژی‌های هدف‌دار است. البته در اهداف این مطالعه نیز ذکر شده بود که هدف بررسی نگرش و پیش‌پندهای اساتید زبان انگلیسی دانشگاه‌ها است برای این کار لزوماً به دنبال اساتیدی نبودیم که رأساً در این نوع آموزش شرکت فعال داشته باشند. اما همان‌گونه که قبلاً نیز بیان شد، اکثریت (۸۳ درصد) پاسخ‌دهندگان اجرای این برنامه‌ها را با توجه به رشد علم ضروری دانسته بودند که این موضوع با موضوع دیگری نیز در ارتباط است؛ اینکه سالانه ۱/۵ میلیون جوان ایرانی در کنکور شرکت می‌کنند و به دلیل ظرفیت محدود دانشگاه‌ها شاید فقط یک پنجم این تعداد وارد دانشگاه‌های غیرالکترونیک کشور می‌شوند. پس اجرای دوره‌های الکترونیک می‌تواند برای جوانانی که نتوانسته‌اند در آزمون سراسری دانشگاه‌ها پذیرفته شوند، اقدامی تسکینی به شمار آید.

اما موضوعی که اکثر پاسخ‌دهندگان نیز به آن اشاره نموده‌اند و البته مایه نگرانی شرکت‌کنندگان در چنین دوره‌هایی خواهد شد، موضوع توانمندی و کارایی است که هر دو در آینده شغلی فارغ‌التحصیلان حائز اهمیت است. یکی از مهم‌ترین نکات موردنظر کارفرمایان در کشور ما مسئله دانشگاه محل تحصیل فرد جویای کار است این در حالی است که به‌رغم مساوی بودن ظاهری همه دانشگاه‌های کشور، اولویت استخدام - خواسته یا نا-خواسته - با فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌های برتر است و حتی دوره‌های شبانه دولتی، دانشگاه آزاد و غیر انتفاعی در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند؛ با همین مقیاس، آینده دوره‌های الکترونیک اندکی نیاز به تأمل خواهد داشت. شاید هم آینده مبهم دارندگان این مدارک - به اصطلاح - دانشگاهی باعث شده است که حدود ۹۰ درصد تصور نمایند برگزاری این برنامه‌ها فقط اتلاف پول و وقت است و ممکن است مورد سوء استفاده تجاری قرار گیرد. و مطابق یافته‌های این پژوهش، ظهور فناوری اطلاعات

که بتوان محیط آموزش مجازی را به صورتی طراحی نمود که کمبود معلم حس نشود. البته حدود ۶۱/۲ درصد نیز بیان داشته‌اند که ایجاد تعامل در محیط‌های آموزشی کاذب چندان هم آسان نیست. نکته مهم‌تر و جالب‌تر آنکه ۷۰/۸ درصد بیان داشته‌اند که کلاس‌های مجازی باید با کلاس‌های حضوری تکمیل شود.

۸۰/۹ درصد زیرساخت پیشرفته فناوری را اصل لازم برای موفقیت این برنامه‌ها می‌دانند. اما در همین خصوص، ۶۹/۹ درصد پاسخ‌دهندگان گمان می‌کنند که محتوای برنامه‌ها و ماهیت تعاملی آنها از اهمیت بیشتری نسبت به فناوری برخوردار است.

اکثر پاسخ‌دهندگان (۷۲/۹ درصد)، ظهور آموزش‌های اینترنتی را تهدیدی برای آموزش سنتی نمی‌دانند. همچنین، فقط ۱۲/۵ درصد از پاسخ‌دهندگان معتقدند که مدارک آموزش الکترونیکی می‌تواند جایگزین مدارک دانشگاهی شود.

درخصوص تجاری بودن و تجاری شدن آموزش الکترونیک، پاسخ‌های ارائه شده حکایت از تردید داشت که آیا این اقدام می‌تواند اقدامی در جهت کمک به بودجه اقتصادی باشد (۳۹/۶ درصد بی طرف و فقط ۳۷ درصد موافق بودند). اما به اعتقاد ۸۹/۶ درصد از پاسخ‌دهندگان، این برنامه‌ها فقط اتلاف پول و وقت است.

به طور کلی، ۷۹/۲ درصد به این نکته اشاره داشتند که ایجاد برنامه‌های الکترونیک به وضعیت آموزش انگلیسی در قالب یک زبان خارجی (EFL) در ایران کمک خواهد کرد. همچنین، ۸۵/۱ درصد معتقد بودند که این برنامه‌ها گامی به جلو در توسعه آموزش جامعه بوده و به ویژه برای جوانانی که نتوانسته‌اند در آزمون سراسری دانشگاه‌ها پذیرفته شوند، اقدامی تسکینی خواهد بود.

بحث

این مطالعه با تأکید بر زیرساخت‌های آموزش زبان بیگانه به صورت الکترونیک در ایران صورت گرفته است. تلاش‌های متفرقه در گوشه و کنار کشورمان برای بهره

الکترونیکی و ویدئو کنفرانس‌ها برای دانشجویان زبان انگلیسی استفاده کرد. دانشجویان می‌توانند با کمترین هزینه با گویشوران بومی زبان انگلیسی، مکالمه کنند و به تقویت مهارت‌های زبانی خود بپردازند.

در پایان با استفاده از ایده‌های هانسون اسمیت (۱۹۹۷) پیشنهاد می‌شود، جهت روشن‌تر شدن موضوع از ابعاد اجتماعی، اقتصادی، تکنولوژیکی و امکان کاربرد فناوری اطلاعات در ایجاد بانک مطالب آموزشی، پژوهش‌های گسترده‌تر و جامع‌تری در ایران و سایر کشورهایی که شرایط مشابه دارند، صورت گیرد.

References

- Bernal, Victoria** (2001), *Building Online Communities: Transforming Assumptions into Success*. Retrieved May 26, 2002 from <http://www.benton.org/practice/community/assumptions.htm>;
- Brown, D. A.** (2001), *Teaching by Principles: an interactive approach to language Pedagogy* (2nd Edition). San Francisco: Addison Wesley Longman Inc;
- Campos, M. and Linda M. Harasim** (1999), *Virtual-U: Results and Challenges of Unique Field Trials*. Retrieved June 25, 2002 from <http://ts.mivu.org/default.asp?show=article&id=562>;
- Hanson-Smith, E.** (1997), *Technology in the classroom: Practice and promise in the 21st century. TESOL Professional Papers #4*. Retrieved June 20, 2002, from <http://www.tesol.org/pubs/catalog/downloadable/hanson-smith-2.html>;
- Harasim L. Shift happens: Online education as a new paradigm in learning. The Internet and higher education 2000: 3 (1-2): pp. 41-61;**
- Jones International University Home page**, Copyright ©1999-2004 Jones International University®, Ltd. Available at <http://www.jonesinternational.edu/> visited May 2003;
- Noble D** (1998), *Digital Diploma Mills: The Automation of*

به عنوان تسهیل‌کننده ارتباطات و آموزش در کشور ما نیز با استقبال قابل توجهی همراه بوده است. به علاوه، هاراسیم (۲۰۰۰) معتقد است که روش به کارگیری فناوری اطلاعات در نظام آموزشی قطعاً بر اساتید، دانشجویان و کتاب‌ها و مطالب آموزشی تأثیر خواهد گذاشت. طبیعی است که کنارگذاشتن معلم به طور کامل از این نظام امکان‌پذیر نبوده و تبعات جبران ناپذیری به دنبال خواهد داشت چراکه زبان محور ارتباط است و معلم هسته فعال ارتباطات آموزشی است. به اعتقاد وایزر و بک (۱۹۹۷) زبان (انگلیسی) را نمی‌توان در فضای الکترونیک تدریس نمود و شاید فقط بتوان آن را به معرض نمایش گذاشت؛ لازم است دانشجویان با معلم و سایر همکلاسی‌های خود تعامل کلامی داشته و در یادگیری مشارکت فعال داشته باشند. ارتباط چهره به چهره از دیدگاه براون (۲۰۰۱) عنصر حیاتی آموزش زبان انگلیسی است به ویژه در محیط ایران که پاسخ‌دهندگان به چک لیست ۲۵ سؤالی این پژوهش، به آن اشاره داشته‌اند. آموزش زبان بدون حضور استاد راه به جایی نخواهد برد چراکه محور اصلی آموزش زبان، فقط ارتباط کلامی زنده است (براون ۲۰۰۱). اما شاید بتوان با برگزاری دوره‌های توأم الکترونیک و حضوری – به هر دو نیاز پاسخ گفت: هم کیفیت دوره را تا حدی بالا برد و هم از فناوری روز در جهت آموزش بهره گرفت.

اما در برخی عرصه‌ها همچون تربیت دبیر، می‌توان از آموزش‌های الکترونیک در برگزاری دوره‌های کوتاه‌مدت و آموزش ضمن خدمت استفاده نمود. در آموزش ادبیات انگلیسی، تدریس ESP و تربیت مترجم، از فناوری اطلاعات، کمتر می‌توان استفاده نمود که این نیز حکایت از ارتباطی بودن طبیعت این عرصه‌ها دارد و لازمه موفقیت در این کلاس‌ها حضور رودرروی عناصر کلاسی و مباحثه حضوری است.

اما به‌رغم تمام کاستی‌ها، نباید از کارایی فناوری اطلاعات در سایر زمینه‌ها غافل شد؛ هرچند ایجاد تحول و انقلاب در آموزش زبان نمی‌تواند مطلقاً مدیون فناوری اطلاعات باشد. از فناوری اطلاعات می‌توان در مباحث

<http://www.firstmonday.org/issues/issue6.5/werry/index.htm>;

Wizer, D. and Beck, S (1997), *Diversity issues in Teacher Education via online Discussions*. Retrieved June 30, 2002 from <http://www.towson.edu/~wizer/dr.htm>.
Higher Education. First Monday, Volume 3, Number 1

(January). Retrieved June 25, 2002 from <http://firstmonday.org/issues/issues2.1/noble/>;

Virtual University of Isfahan Home page available at <http://vu.ui.ac.ir/index.asp?selectedMenuMainItem=1&selectedMenuSubItem=0>. Visited June 2006;

Werry, Chris (2001), *The Work of Education in the Age of E-college*. First Monday, Vol. 6, No. 5. Available from

ضمیمه ۱. پرسشنامه ارسالی جهت جمع آوری داده ها

	Questions	SA	A	N	D	SD
1	Online EFL programs are among the inevitable requirements of the present age.					
2	Such programs will facilitate and improve the status of EFL education in Iran.					
3	These programs will be most useful for the youth unable to attend universities.					
4	Advanced technology is the key to the success of these programs.					
5	The content and interactive nature of web-based programs are more important than advanced technology.					
6	Online EFL programs will be a step forward in the educational development of the society.					
7	Online EFL programs should copy the traditional methods of teaching.					
8	It is easy to create real interaction in web-based EFL programs.					
9	Online EFL programs will marginalize the traditional role of English teachers.					
10	It is possible to create a virtual setting where the absence of the teacher is not sensed.					
11	A successful online EFL program should be complemented with real sessions of teaching.					
12	Online EFL programs will threaten the efficacy of private-sector and governmental institutions and universities.					
13	Cultural considerations are the major barrier against the success of such programs.					
14	The idea of online EFL programs is a waste of time and money.					
15	These programs will be an economical measure for the national budget.					
16	Online EFL programs are much suitable for training professional teachers.					
17	Online EFL programs are much suitable for training professional translators.					
18	Online EFL programs are much suitable for teaching English literature.					
19	Online EFL programs can be most successful in teaching ESP.					
20	They are suitable <i>only</i> for short-term training.					
21	Web-based material development can be the same as hard-copy material development.					
22	The success of online EFL programs is not predictable unless they are actually implemented.					
23	Online EFL programs will be a profitable business.					
24	Online degrees are expected to replace those obtained on campus.					
25	Online EFL programs sound like a predictable success in Iran.					

NOTE: SA: strongly agree / A: agree / N: neutral / D: disagree / SD: strongly disagree

Name and surname: -----Age: -----Qualification:-----

Contact telephone, e-mail and address if desired:----- ■